

ЖАНРОВА ПРИРОДА АГІОГРАФІЧНОЇ ПОЕЗІЇ ДОБИ БАРОКО

Бурхлива барокова доба, ознаменована війнами і міжконфесійними протистояннями, потребувала гармонії та спокою у суспільстві. Творче українське духівництво вбачало шляхи їх встановлення у відновленні поваги до праведності й утвердженні читачів в ідеї божественної всеохопності та всепроникності. Митці звертають свій погляд до “прастарого комплексу духовних цінностей християнства” [27, 119], зокрема житійної спадщини. Як відзначає Д. Чижевський, “картини мук Христових або “умученій” святих ніколи ще не посідали такої досконалості, як у цей час; композиції спокус святих та пекельних мук – так само” [25, 84]. Православне духівництво усвідомлює необхідність створення власної житійної літератури за вимогами доби. Цьому завданню підпорядковане, зокрема, створення “Книг житій святих” свт. Димитрія Туптала, виникнення агіографічних драм на зразок “Алексьї, Божій человѣк”.

Гадаємо, цілком закономірною є й поява нових інтерпретаційних моделей житій святих в українській поезії. У другій половині XVII – на початку XVIII ст. формується новий різновид барокової поезії, котрий, на думку Р. Радишевського, постає “у руслі потреб творення нової агіографії” [17, 39]. Художня спадщина представників Чернігівського літературно-філософського кола – архієпископа Лазаря Барановича, митрополита Варлаама Ясинського, свтт. Димитрія Туптала та Іоана Максимовича – репрезентує цілий корпус поетичних творів, у яких пристосовано “житійну спадщину... до нових ідейних і стильових потреб” [10, 391].

Ці вірші, окреслені нами як агіографічні, оскільки в них ідеться про життя святих, розкриваються богословські й історико-церковні аспекти святості, функціонують агіографічні мотиви аскетизму, мучеництва, чуда тощо, представлені такими зразками:

– польськомовна поетична збірка “*Żywoty świętych*” архієпископа Лазаря Барановича [31], а також деякі вірші з його ж польськомовної збірки “*Lutnia Apollinowa*” [див.: 30, 241–274];

– вінці молитовних епіграм митрополита Варлаама Ясинського [див.: 21, 239–243];

– ряд віршів свт. Димитрія Туптала [див.: 21, 282–286, 298–301, 304–306, 308–310, 326–327];

– більшість віршів із книги “Алфавит собранный, рифмами сложенный...” свт. Іоана Максимовича [14];

– анонімний вірш “Николаю” з “Антології” о. Івана Величковського [див.: 21, 31].

Більшість дослідників (М. Возняк, Д. Чижевський, В. Колосова, В. Кречетень, В. Радзикович) визначають ці твори як “церковно-релігійну поезію” [2, 288], “духовну пісню” [24, 284], “духовні вірші” [24, 291; 9, 433], “збірку... похвал святим” [9, 435],

“релігійно-філософську поезію” [11, 12], “ліричну поезію духовного характеру” [16, 67], що загалом можна узагальнити терміном “духовна поезія”, яка, за визначенням О. Гнатюк, “тракувалася як засіб виховання благочестивої людини” [3, 79]. Слід також відзначити, що І. Франко висуває поняття “духовна”, “церковна” та “релігійна” поезія, хоча й не окреслює чітких меж для їхнього розрізнення [див.: 22, 126–127].

На наш погляд, терміни “духовна поезія”, “духовні вірші” чи “духовна лірика” є дещо некоректними стосовно досліджуваного нами явища. Зауважимо, що в українському літературознавстві на сьогодні відсутнє чітке й узгоджене визначення поняття “духовна поезія”. Згадані вище дослідники не розкривають його значення, зупиняючись лише на наведенні прикладів чи окресленні поетичних засобів, використаних поетами. В. Крекотень ототожнює релігійно-філософську поезію із метафізичною лірикою [див.: 11, 12]. Однак, Т. Рязанцева [19], досліджуючи метафізичну поезію Лазаря Барановича, не згадує вірші зі збірки “*Żywoty świętych*”, а Ю. Ковалів зараховує їх до духовних віршів разом із творами із книги “Алфавит собраний, рифмами сложенный...” свт. Іоана Максимовича [див.: 13, 309].

У літературознавчих словниках та енциклопедіях поняття “духовний вірш” нерозривно пов’язане із пісенною творчістю: “форма народної епічної, ліричної, інколи ліро-епічної творчості, яка адаптувала книжні канти і псалми до розуміння пересічним слухачем, живилася мотивами агіографій, частково апокрифів... Водночас духовними віршами називали переважно діалогізовану релігійну лірику – гімни Богу, Діві Марії, святим”, а також “різдвяні коляди” [13, 309]; “своєрідна форма народної релігійної поезії, за жанровим складом епічна або лірична, часом ліро-епічна, яка була популярна у східнослов’янському світі, маючи джерела в християнських піснях” [1, 164].

Відзначимо, що цитовані словникові статті відсилають нас до усталеного у російському літературознавстві визначення поняття “духовного вірша”: “певний жанр у російському фольклорі, що виник по прийнятті християнства, отримав особливо широке розповсюдження... виключно через співців-професіоналів (“калік перехожих”, мандрівників-паломників, “людей вбогих” та ін.), існує у виконанні убогих сліпців, а також у релігійній поезії великоруських сектантів” [29, 507]. Отже, обов’язковою ознакою побутування духовних віршів у російській культурі є те, що вони виконувалися мандрівними співцями. Агіографічна література виступає лише одним із багатьох джерел російських духовних віршів: апокрифи, християнські легенди, богослужбові співи, біблійні оповіді, навіть поганські міфи. Російський вчений О. Яцимирський підкреслює, що духовні вірші “як замкнений літературний жанр професійного походження” не набув поширення за межами Росії: “дослідники, зрідка відшукуючи їх (духовні вірші. – С.Ж.) у фольклорі й писемності інших народів, помилково вважають за духовні вірші звичайні пісні з релігійним змістом, аж до кантів і псалмів шкільного походження” [29, 509].

Нагадаємо, що для співу на теренах України XVII–XVIII ст. призначалися твори, окреслені дослідниками як “духовні пісні”: псалми, канти тощо. О. Гнатюк відзначає, що українським бароковим духовним пісням властиві молитовна й дидактична функції [див.: 3, 79], натомість в агіографічній поезії, як і в прозових житійних жанрах, на першому місці – панегірична й дидактична. Молитва ж виступає допоміжним засобом.

Задля окреслення і визначення місця агіографічної поезії в українській

бароковій літературі варто виділити її найголовніші ознаки. Оскільки межі цієї розвідки не дозволяють детально проаналізувати весь корпус агіографічних віршів другої половини XVII – початку XVIII ст., ми зосередимося лише на творах свтт. Димитрія Туптала та Іоана Максимовича.

Щонайперше слід відзначити звернення авторів агіографічних віршів до різних жанрових утворень. Наприклад, у книзі “Алфавит собранный, рифмами сложенный...” свт. Іоана Максимовича наявні значні за обсягом епічні твори, в яких у поетичній формі викладено життє святого (“Герасим Іорданскій” [14, 18–19 зв.], “Діонісій Ареопіт” [14, 22–24], “Святой великомученик Христов Димитрій” [14, 24–25 зв.], “Житіє Алексія Человѣка Божія” [14, 31–35 зв.], “Зѣновій” [14, 36–36 зв.], “Святой апостол Петр” [14, 87 зв.–93]), хоча вони й нечисленні. Поет зберігає такі традиційні агіографічні мотиви, як народження святого від благочесних батьків, байдужість до дитячих ігор, молитва подвижника перед смертю, небесна допомога мученику тощо, яскравим прикладом чого є віршована версія житія Олексія, чоловіка Божого [див.: 14, 31–35 зв.]. У цілому ці вірші зберігають традиційну сюжетну побудову житія: власне оповідна частина, присвячена життю святого від дня народження й до моменту упокоєння; розповідь про посмертні чудеса праведника; похвала святому (щоправда, іноді її подано перед описом посмертних чудес).

Однак, у віршах-життях свт. Іоана Максимовича відсутній обов’язковий (особливо для агіографічних творів XV ст.) риторичний вступ, у якому, за визначенням Л. Дмитрієва, “автор розмірковує про необхідність уславлювати життя й подвиги святого” [7, 75]. Останнє барокові митці вважали за незаперечну догму, адже святі “являють... велика преславна чудеса, // Подобна развѣ творят самыѣ Небѣса” [14, 116 зв.]. Пояснюючи у поодиноких випадках причини звернення до житія святого, поети обмежувалися короткими зауваженнями на зразок “Теодосія славно дѣло написати // Должно, в наставленіє князем поминати” [14, 126 зв.]. Цікаво, що мотив бідності й безпорадності літературного таланту агіографа, котрий теж є складовою частиною вступу житія, практично відсутній у житійних віршах (лише іноді віднаходимо рядки на зразок “Без тебе бо неможем ничтоже творити, // Припадающе молим, изволь пособи” [14, 4]).

Втім, свт. Іоан Максимович надає перевагу віршам, у яких мотиви аскетизму, мучеництва, чуда, духовного наставництва проілюстровано одним прикладом із житія святого. Іноді ці твори за обсягом наближаються до епіграм (наприклад, “Антоній” [14, 7; 14, 8 зв.], “Ахила” [14, 10], “Иный” [14, 11 зв. – 12 зв.], “Виссаріон” [14, 17–17 зв.], “Григорій отшелник” [14, 18], “Гиперихій” [14, 18], “Зинон” [14, 37 зв.], “Исидор” [14, 38 зв.], “Іаков” [14, 40], “Іоанн” [14, 43; 14, 44], “Кассіан” [14, 49 зв.], “Козма” [14, 51 зв.–52], “Моисей” [14, 66], “Неизвѣстный” [14, 68; 14, 69; 14, 75 зв.], “Пимин” [14, 83 зв.–84], “Сисой о воздержаніи” [14, 98 зв.]), хоча у переважній більшості становлять собою розлогі епічні вірші (“Варвара святая” [14, 14–15 зв.], “Євагрій” [14, 26–26 зв.], “Єлеазар” [14, 26 зв.–27 зв.], “Іоан Милостивый” [14, 40 зв.–42], “Петр” [14, 85–86], “Сергій” [14, 99 зв.–100], “Чудо святого Николая” [14, 115–116 зв.] та інші). Свт. Іоан Максимович ставить перед собою мету нагадати своїм сучасникам “како в путех Божіих ходити, // И заповѣди Єго святіє хранити” [14, 9 нн.]. Поет накреслює у віршах схему духовного поступу людини, беручи за взірць окремі діяння й чудеса святих. Свт. Іоан Максимович втілює “в словеса, и литѣры” [14, 9 зв. нн.] барокове “релігійне

почуття” [12, 185] (термін Б. Криси. – С.Ж.), закликаючи мирян наслідувати праведне життя подвижників, що є шляхом до порятунку людства від духовного зубожіння й гріховності: “Хвали Бога во святых, в Небѣ будеш с ними” [14, 9 зв. нн.]

Свт. Димитрій Туптало використовує переважно жанр епіграми, іноді складаючи вінці цих віршів. Поет реалізує концепцію побудови епіграми, схарактеризовану Д. Чижевським як відношення понять, що втілюють ідею твору, одне з яких “відноситься до Христа, Богоматері, відповідного святого, друге – до людини” [26, 68]. У вінцях свт. Димитрія Туптала це відношення “*подібности*”, тому обидві частини епіграми – панегірична й молитовна – “стоять одна до одної в відношенні *паралелізму*” [26, 69] (курсив Д. Чижевського. – С.Ж.). Повідомляючи про чудесне народження і аскетичне дитинство св. Миколая Мирлікійського двома рядками (“От рожденія чудный, в купели стоявый, // от сосец в среду и в пяток себе воздержавый...” [21, 283]), свт. Димитрій Туптало акцентує увагу на його богообраності (“До церкви к молбам утрним первый шед, избранный // на сан пастирский судом вышняго вѣнчанный...” [21, 283]), чудесних діяннях та мучеництві (“Путешествіе ко гробу Христову творивый, // морю кротость, жизнь мертвецу тогла возвративый <...> За исповѣданіе догмат христіянских страдавый во узилищах от царей поганских...” [21, 283–284]), що має спонукати читача обрати шлях праведного життя (“Удиви во мнѣ милость, скверны очищая, // любовь ко Богу, и ближнему, и к врагом влагая. <...> Скажи ми путь, да с Христом терпя спогребуся, // укроти страсть, дажд, да жив Богови явлюся” [21, 283]). Звернення до постаті святого увиразнює, на наш погляд, протиставлення особи автора подвижникові та допомагає окреслити схему власної аскези, що полягає у наслідуванні життєвого шляху обраного взірця.

Як підкреслює Л. Дмитрієв, “церковно-службове призначення житія визначало прагнення агіографа суворо дотримуватися у своєму творі канонів житійного жанру” [6, 4]. Однак агіографічні вірші барокової доби вже не обмежувалися службовим призначенням, до того ж, як слушно зауважує Б. Криси, “канон для української поезії – це лише відносно постійна величина” [12, 202]. Отже, поети-агіографи дозволяють собі відступити від традиції, що, наприклад, виявляється у пропонуванні читачеві лише уривка житія (свт. Іоан Максимович) або скорочення його змісту до обсягу епіграми (свт. Димитрій Туптало). Завданням автора житія святого, за визначенням В. Живога, є “не стільки опис його життя (біографія), скільки опис його шляху до спасіння, типу його святості” [8, 10]. З цього погляду цілком логічним вважаємо прагнення українських поетів подавати у своїх віршах скорочену версію житія святого. Саме такий підхід дозволяє митцям приділити більше уваги окресленню типу святості кожного персонажа, увиразненню особливостей його сприйняття за барокових часів, виявити з метою напучування читачів можливі варіанти аскези.

Аспекти творення агіографічної поезії другої половини XVII – початку XVIII ст. (використання різних жанрових форм, одночасне дотримання і відхилення від агіографічного канону) перегукуються, на наш погляд, із висновком, зробленим Л. Дмитрієвим щодо розвитку жанру житійної повісті у X–XVII ст.: “... у цьому церковно-релігійному за своїм призначенням жанрі відбувається боротьба двох тенденцій: з одного боку, агіограф прагне суворо дотримуватися жанрових канонів, з іншого боку – він відчуває вплив реального життя, інших літературних жанрів, усної творчості, і вплив цей руйнує жанрові канони, суперечить їм” [6, 7]. Гадаємо, саме впливом

реального життя зумовлена надзвичайна увага поетів до обов'язкового елемента агіографічного сюжету – опису прижиттєвих і посмертних чудес, здійснених святими. Як слушно зауважує І. Савченко, “у розділі чудес” агіографи почувалися найменш залежними “від дотримання обов'язкових композиційних правил агіографічного жанру” [19, 7]. Це дозволяє поетам виводити епізоди про чудеса як окремі самостійні твори, котрі можуть побутувати поза сюжетною канвою життя. Яскравим прикладом є вірші свт. Іоана Максимовича, в яких він подає описи чудес із життя святого, увиразнюючи тим самим смирення, благочестя й богообраність праведника.

Мотив чуда, котрий є обов'язковим для композиції життя загалом, споріднює, на нашу думку, агіографічну поезію із метафізичною, оскільки дар чудотворення свідчить про богообраність подвижника, є явищем, що лежить “за межами “фізичного” світу” [18, 67] (курсив Т. Рязанцевої. – С.Ж.). Подібність між цими двома тематичними групами поезії простежується і на рівні розробки мотивів віри, скороминущості життя, невідворотності смерті. Однак, на наш погляд, схожість на цьому завершується, адже агіографічна й метафізична поезія різняться між собою у головному – своїх завданнях. Творче завдання метафізичної поезії полягає у дослідженні внутрішнього стану особистості, дії “духовних законів у земному житті”, пізнанні “законів світобудови” [28, 8], пошукові “адекватного словесного втілення для складних станів душі та суперечливих почуттів” [18, 71]. В агіографічній поезії, користуючись висловом Є. Джиджори, у центрі авторської уваги перебуває образ святого та “його індивідуальний шлях співслужіння Богові” [4, 211]: “Зрите, что добрый сей страдалец дѣет, // За Господа си души не жалѣет, // Стрѣлами имать тѣло устрѣленно, // Любовь же сердце уязвлено” [21, 299]; “О всесвятая! Богу зѣло угодила, // Паче отца, матере, Его возлюбила” [14, 14 зв.].

У коло зацікавлень авторів агіографічної поезії потрапляє зображення внутрішнього світу персонажа – святого, який виступає бароковим ідеалом “вищої людини”, тієї людини, котра якраз і “підлягає церкві... релігійним та моральним нормам, підлягає не з примусу, а вільно...” і має щонайперше служити “Богові, якого місце в системі барокового мислення є так само центральне, як і місце людини” [23, 73]. Згідно законів візантійської агіографії митців продовжує цікавити людина як моральна парадигма, котра втілює християнський ідеал і є зразком для наслідування: “Кто может Христу быть подобный, // Яко Євстратій преподобный?” [21, 299]; “Кто в большій перстень может улучити, // Яко ДИМИТРИЙ, в горнем крузѣ жити?” [21, 298]. Однак увагу поетів-агіографів привертають й індивідуальні особливості людини, про що свідчить психологічна наснаженість роздумів персонажів, перейнятих відчуттям власної гріховності й пошуками шляхів духовного порятунку (“Что творю? мучит мерзко мя помышленіє...” [14, 16]; “Како, отче, спасуся?” – Он же отвѣщаше: // “Буди мертв, ни досаждай и славы блюди, // И во всем ты жити, яко мертв, вмѣнися, // Слѣп, глух, нѣм, нечувствен будь, тако ся спасеши, // Егда, живя Богови, мірови умреши” [21, 299]).

За спостереженням Г. Павленко, українська житійна проза XVII ст. в цілому наслідує прийом “повторюваності ситуацій та зображення внутрішнього стану персонажів” [15, 18], характерний для середньовічних творів. Цей прийом реалізується, на нашу думку, і в агіографічній поезії. Так, повторення зовнішніх дій Олексія, чоловіка Божого, (опис аскетичної поведінки святого в юнацькому віці, в

Едесі, по поверненні до батьківської домівки) доповнено свт. Іоаном Максимовичем зображенням його внутрішнього стану під час перебування “в папертѣ Храма Маріи Пречистой” (“Сам лице имѣяше своє преклоненно, // Ум же и сердце к горѣ Богом упражнено...” [14, 31 зв.]) та спостереженням за горем матері й нареченої (“Святыи же сію жалость токмо побѣждая // Любовію, яже бѣ ко Богу у него, // Лѣт семнадесят в дому отца жил своего” [14, 32 зв.]). Втім, для більшості епіграм свт. Димитрія Туптала чи одноаспектних віршів свт. Іоана Максимовича все ж властива лише констатація факту або відсилання читача до джерела, в якому можна знайти більш детальний опис згаданої ситуації чи психологічного стану персонажа. Зокрема, останнє прочитуємо у перших рядках віршів (“Історію Варлаам святыи вспоминает, // Идолопоклонников ловцем прировняет” [14, 15 зв.], “Пишет о Іоаннѣ нѣкоєм Кассіян, // Бывшем во пустинѣ, гдѣ трудися Кипріян” [14, 44] тощо) або ж у їхніх назвах (“От Патерика слово XIX о смотреніи”, “Там же. Рече авва Пімин”, “От святого Ніла. Глава LVIII” [21, 299] та ін.).

Українські поети-агіографи доби Бароко свідомі того, що переважна більшість їхніх сучасників обізнана із життями святих, причому далеко не в загальних рисах. Тому митці дозволяють собі відступити від житійних канонів і позбавити сюжет подробиць, констатуючи одним рядком яскравий факт із життя святого чи пропонуючи реципієнтові лише окремий епізод про чудеса чи приклади аскетичної поведінки подвижника. До того ж, за спостереженням Л. Софрової, тогочасної літературною нормою була незначна інформативність тексту, завдяки чому читач мав змогу сам, прочитавши твір, створити необхідний йому блок інформації [див.: 20, 38]. Текст при цьому “слугував лише інформаційним збудником” [20, 38]. Використання цього своєрідного прийому апеляції до уяви реципієнта дозволяє митцям наблизити агіографічні сюжети до реалій сьогодення (що, гадаємо, було їхньою безпосередньою метою), через що спонукає поетів навіть у епічних віршах-житіях частково відступати від трафаретної схеми.

Так, яскравим прикладом відхилення від традиційного сюжету життя є вірш “Житіє Алексія Человѣка Божія” свт. Іоана Максимовича [14, 31–35 зв.], у якому поєднано різні жанрові форми – власне житіє й тезоіменне привітання царському родові. Опрацьовуючи попередні редакції житія, архієпископ Іоан Максимович виводить на перший план постать Олексія шляхом усунення певних подробиць і відведення образам матері та нареченої Олексія другорядного місця (порівняно із попередніми редакціями житія), що є логічним за умови жанрового синкретизму твору. Таким чином, житіє Олексія, чоловіка Божого, у вірші свт. Іоана Максимовича поряд зі своїм релігійно-повчальним характером набуває певного етикетного призначення. Відзначимо, що за подібною схемою побудовано і вірш “Святыи, апостол, Петр” свт. Іоана Максимовича [14, 87 зв.–93], в якому поєднано життєпис апостола із панегириком цареві Петру I.

Барокова агіографічна поезія дозволяє, користуючись висловом В. Живова, “реконструювати характер духовності”, “релігійно-культурні уявлення” [8, 8] українського суспільства другої половини XVII – початку XVIII ст. Отже, зовнішніми детермінантами виникнення агіографічної поезії за доби Бароко стали суспільно-політичні вимоги часу, специфіка релігійного мислення суспільства, його прагнення до відродження, оновлення. Незважаючи на дотримання певних канонів творення житія,

агіографічній поезії другої половини XVII – початку XVIII ст. вже не притаманна така жанрова особливість, як “риторичність, прагнення до відстороненості, до суворого дотримання певної архітектоники житійного тексту” [5, 182]. Реалії епохи спонукали митців втілити у життя ті ідеї й образи, котрих найбільше не вистачало. Відбувається, за висловом Г. Павленко, пристосування житійних сюжетів і мотивів до художніх смаків барокової доби, що виявляється у виникненні нового жанрового різновиду – агіографічної поезії, свідчить про “поступову естетичну асиміляцію” [15, 19] житійного жанру.

Відтворення основних канонічних формул благочестивої поведінки святих супроводжується, як і в бароковій агіографічній прозі, “живописністю зображення життєво-реальних ситуацій” [15, 20]. Мета агіографічних віршів, як і усієї агіографії в цілому, – утвердження християнського світовідчуття, навернення людини від ілюзорності й оманливості земного світу до глибин небесного буття, утвердження святості як морального ідеалу, віддзеркалення “динаміки спасіння, того шляху до Царства Небесного” [8, 10], який відкрито конкретним святим. Агіографічна поезія є, на наш погляд, одним із тих явищ, в котрих яскраво зреалізовано прагнення барокових митців до оволодіння, за словами Л. Софронової, “вмінням” створювати варіанти раніше відомого [див.: 20, 38]. Отже, українська агіографічна культура другої половини XVII – початку XVIII ст. трансформує в барокових формах художньо-естетичну спадщину Візантії та Київської Русі, опановуючи нові для себе жанрові форми – поетичні.

Агіографічна поезія на сьогодні залишається майже недослідженим пластом української барокової культури. Спробу дослідити місце поетичної збірки “*Żywoty świętych*” Лазаря Барановича як “новий етап у піднесенні православної агіографічної культурної та історичної традиції” [17, 39] здійснив Р. Радишевський. Однак дослідник звернув увагу лише на життя київських святих (т. зв. “княжі житія”). До агіографічних віршів свт. Димитрія Туптала літературознавці звертаються лише принагідно, загалом цікавлячись питаннями атрибуції, метафізики образів, поетичними засобами. Твори митрополита Варлаама Ясинського та свт. Іоана Максимовича, присвячені життям святих, взагалі залишилися поза увагою істориків літератури. Таким чином, недостатній ступінь розробки проблеми виникнення і побутування агіографічної поезії другої половини XVII – початку XVIII ст., окреслення її ознак вимагає здійснення комплексного літературознавчого дослідження, в якому б визначалася специфіка функціонування агіографічних мотивів у цьому жанровому різновиді поезії, аналізувався образ святого як відображення барокової антропології тощо.

Література

1. Абрамович С. Духовні вірші // Лексикон загального та порівняльного літературознавства / За ред. А. Волкова (голова) та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 164–165.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2-х кн.: Навч. вид. – Вид. 2-ге, перероб. – Львів: Світ, 1994. – Кн.2. – 560 с.
3. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня. – Варшава – Київ, 1994. – 188 с.
4. Джиджора Е. Поэтика агиографических сочинений Епифания Премудрого: Монография // Медієвістика: Збірник наукових статей / За ред. О. Александрова. – Одеса: Астропринт, 2006. – Вип.4. – С. 185–349.
5. Дмитриев Л. Жанр севернорусских житий // Труды отдела древнерусской литературы. – 1972. – Вып. XXVII: История жанров в русской литературе X–XVII вв. – С. 181–202.

6. Дмитриев Л. Житийные повести русского севера как памятники литературы XIII–XVII вв. (Эволюция жанра легендарно-биографических сказаний). – Л.: Наука, 1973. – 304 с.
7. Дмитриев Л. Нерешенные вопросы происхождения и истории экспрессивно-эмоционального стиля XV в. // Труды отдела древнерусской литературы. – 1964. – Т. XX: Актуальные задачи изучения русской литературы XI–XVII веков. – С. 72–89.
8. Живов В. Святость. Краткий словарь агиографических терминов. – М.: Гнозис, 1994. – 112 с.
9. Колосова В. Віршова література // Історія української літератури: У 8-ми т. / Ред. кол.: Є. Кирилюк (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. 1. – С. 425–462.
10. Кречотень В. Світові сюжети в українській літературі XVII ст. // Україна XVII ст. між Заходом і Сходом Європи: Матеріали I українсько-італійського симпозиуму 13–16 вересня 1994 р. / Відп. ред. О. Мишанич. – К. – Венеція, 1996. – С. 389–402.
11. Кречотень В. Українська книжна поезія середини XVII ст. // Українська поезія. Середина XVII ст. / Упор. В. Кречотень, М. Сулима. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 5–23.
12. Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII–XVIII століть. – Львів: Свічадо, 1997. – 215 с.
13. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. / Авт.-уклад. Ю. Ковалів. – К.: Академія, 2007. – Т. 1: А (аба) – Л (лямент). – 608 с.
14. Максимович Іоан. Алфавит собранный, ризами сложенный от Святых Писаний, из древних речений... – Чернігів, 1705. – 10+140+1 арк.
15. Павленко Г. Життя Бориса та Гліба і легенди про Вячеслава Чеського (традиції жанру і сюжету) // Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури / Відп. ред. О. Мишанич. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 3–20.
16. Радзикович В. Українські пісні про Богородицю // Народна творчість та етнографія. – 1997. – №5–6. – С. 67.
17. Радишевський Р. Польськомовна українська поезія кінця XVI – початку XVIII століття: Автореферат дис. ... докт. філол. наук / 10.01.01 – українська література; 10.01.03 – література слов'янських народів. – К.: Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1996. – 77 с.
18. Рязанцева Т. Змалювати думку (Концептизм як напрям метафоричної поезії в літературі Європи доби Бароко). – К., 1999. – 144 с.
19. Савченко І. Оповідання про чудеса у “Четьях-Мінеях” Дмитрія Ростовського (Туптала) // Сучасний погляд на літературу: Зб. наук. Праць. Вип. 4 / Редкол.: П. Хропко (відп. ред.) та ін. – К., 2000. – С. 3–14.
20. Софронова Л. Об анализе литературного произведения эпохи барокко // Советское славяноведение. – 1975. – №5. – С. 36–46.
21. Українська поезія. Середина XVII ст. / Упор. В. Кречотень, М. Сулима. – К.: Наукова думка, 1992. – 680 с.
22. Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. / Ред. кол.: Є. Кирилюк (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 39: Літературно-критичні праці (1911–1914). – С. 126–143.
23. Чижевський Д. До проблем бароко // Чижевський Д. Філософські твори: У 4-х т. / Під заг. ред. В. Лісового. – Т. 2: Між інтелектом і культурою: дослідження з історії української філософії. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 67–77.
24. Чижевський Д. Історія української літератури. – К.: Академія, 2003. – 568 с.
25. Чижевський Д. Поза межами краси (До естетики барокової літератури) // Чижевський Д. Філософські твори: У 4-х т. / Під заг. ред. В. Лісового. – Т. 2: Між інтелектом і культурою: дослідження з історії української філософії. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 78–96.
26. Чижевський Д. Український літературний барок: нариси / Підготовка тексту та мовна редакція Л. Ушкалова. – Харків: Акта, 2003. – 460 с.
27. Чижевський Д. XVII ст. в духовній історії України // Чижевський Д. Філософські твори: У 4 т. / Під заг. ред. В. Лісового. – Т. 2: Між інтелектом і культурою: дослідження з історії української філософії. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 113–125.
28. Яковина О. Метафізична українська поезія другої половини XVII століття: семантико-художня

- парадигма: Автореферат дис. ... канд. філол. наук / 10.01.06 – теорія літератури. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2001. – 19 с.
29. Яцимирский А. Духовные стихи // Христианство: Энциклопедический словарь: В 2-х т. / Ред. кол.: С. Аверинцев (гл. ред.) и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1993. – Т.1: А – К. – С. 507–509.
30. Baranowicz Łazarz. Lutnia Apollinowa koźdey sprawie gotowa. – К., 1671. – 8+542+2 s.
31. Baranowicz Łazarz. Żywoty świętych... – К., 1670. – 8+404+14 s.

Аннотация

Статья посвящена проблеме определения и функционирования в украинском литературоведении понятия агиографической поэзии. Автор выделяет главные признаки этой жанровой разновидности на материале стихотворений поэтов Барокко – архиепископа Лазаря Барановича, свтт. Иоанна Максимовича и Димитрия Туптала. Обозначение стихотворений как агиографических обусловлено тем, что в них идет речь о житиях святых, раскрываются богословские и историко-церковные аспекты святости, функционируют агиографические мотивы аскетизма, мученичества, чуда. Украинская агиографическая культура второй половины XVII – началу XVIII ст. трансформирует в барочных формах художественно-эстетическое наследие Византии и Киевской Руси, открывает для себя новые жанровые формы – поэтические.

Ключевые слова: барокко, агиографическая поэзия, духовный стих, духовная поэзия.

Summary

The article is dedicated to a problem of poetry concept functioning in Ukrainian philological since. The author points out the main features of the genre on material of Baroque poems by archbishop Lazar Baranovich, st. Joan Maksymovich and Dimitrij Tuptalo. The indication of the poems as hagiographical is conditioned that there is talked of the saints' lives, the theological and historical- ecclesiastical aspects of the holiness are disclosed, the hagiographical motifs of the asceticism, martyrdom, miracle are functioned. Ukrainian hagiographical culture of the second half of XVII – beginning of XVIII transforms the artistic-aesthetic heritage of Byzantium and Kievan Rus in baroque forms, opens for itself new genre forms – poetical.

Keywords: baroque, hagiography poetry, spiritual verse, spiritual poetry.